

Andrew – teelbul van 48"

Wenke vir boer met swartwitpense

Genetiese diversiteit, glo die bekende dr JOHAN KRIEK, is die enkele belangrikste eienskap waarna gestrewe moet word met die teel van swartwitpense (eintlik maar alle diere) ten einde die aanpasbaarheid en genetiese potensiaal te ontsluit. Sodra die diversiteit verkry is, is lynteling goed om sekere eienskappe uit te lig.

Geskiedenis

In 1838 het Cornwallis Harris die eerste swartwitpense beskryf en in 1852 het hy hulle wes van Pretoria beskryf. In 1898 is die grootste tipiese swartwitpens by Tsokwane gejag en het 5 $\frac{3}{8}$ " gemeet. Daar was baie swartwitpense in die Letaba-gebied (in 1930 was getalle met lugsensus op 20 000

geskat). Baie diere is dood as gevolg van ontwikkeling van beesplase en met omheinings wat gespan is. Jagters het ook kwaai geslag en gemors onder die diere sodat die getalle drasties verminder het. In 1960 was die hoofgroep swartwitpense in Suid-Afrika in die Letaba / Gravelotte-gebied en toe is hulle op 1 500 geskat (dit is buite die Nasionale Krugerwildtuin waar daar nog sowat 2 500 was).

In 1984 is 'n paar vanaf Kasungu in Malawi ingevoer en toe weer in 1991 ongeveer 65 bokke vanaf Lewonde (suide van Malawi). In 1994 is 'n redelike klomp (paar honderd) diere vanaf Zimbabwe ingevoer. Van die bokke is via Suid-Afrika ook na Namibië uitgevoer. Teen 1996 is daar ook swartwitpense vanaf Zambië ingevoer.

Subspesie-verspreiding van swartwitpense in Afrika

Daar word algemeen aanvaar dat daar

hoofsaaklik vier groeperings swartwitpense is. Die vier populasies verskil fenotipies effens maar word nie werklik as subspesies beskou nie.

Groep 1 is *Hippotragus niger niger*, wat die grootste groep swartwitpense insluit. Hulle kom in die sentrale deel van Suider-Afrika voor (Namibië, Zambië, Suid-Afrika, Zimbabwe, Malawi en Mosambiek).

Groep 2 is *Hippotragus niger variati* (of *giant sable* / reuse-swartwitpens), wat 'n klein groepie diere in Angola insluit. Hierdie diere verskil fenotipies van die meeste ander deurdat hulle nie die wit gesigstreep het wat langs die swart neus afloop nie (behalwe in W. Kafue in Zambië waar van die swartwitpense ook die swart masker op die gesig het). Die horinglengte van die reuse-swartwitpens is ook heelwat langer as

Dit is belangrik om bulle tussen 15 en 18 maande uit te skuif na 'n bulkamp om uit te groei. Goeies word gehou vir teelmaterieel en swakkes word gehou vir jagters.

Swartwitpens-trofeebulle is een van die gewildste jagdiere in die wêreld.

dié van die ander groeperings.

Groep 3 is *Hippotragus niger kirkii*, wat in die suidwestelike dele van Tanzanië voorkom.

Groep 4 is *Hippotragus niger roosevelti*, wat in die suidoostelike deel van Tanzanië voorkom. Hierdie groep verskil die meeste van die ander groeperings en word amper as 'n afsonderlike subspesie beskou. Daar word aanbeveel dat die groepe as aparte populasies bestuur word.

Ongelukkig het die wildbedryf in Suid-Afrika so ontwikkel dat boere die *H. niger niger*-groep ook dikwels wil onderverdeel en verskillende stroke van dieselfde subspesie apart wil hou en daardeur die genetiese diversiteit van die groep verarm. Genetiese diversiteit is iets wat ons ten alle koste moet bewaar. Hoe groter die gene-

by omgewingsfaktore. Markkragte het hierdie tendens aangehelp en dit kan tot swakker oordringsvermoë van ingeteelde diere lei. Dit is goed om verskillende populasies binne dieselfde subspesie te meng en so genetiese diversiteit te verbreed.

Genetiese diversiteit en seleksie

Die swartwitpenspopulasie in die noorde van SA was baie ingeteel en dus was daar baie vrektes onder jong diere. Dit het my laat besef dat genetiese diversiteit noodsaaklik is vir die volhoubaarheid van al die skaars-wildspesies. My mikpunt was dus om soveel gene moontlik in dieselfde subspesie te meng ten einde die beste resultate te kry. Die horinggroottes het oor die laaste eeu so afgeneem as gevolg van jagters dat dit baie belangrik was om weer te begin selekteer vir horinglengte.

Dis egter nie net belangrik om vir horinglengte te selekteer, soos die geval by baie hedendaagse boere vandag is nie, want die liggaamsbou, fertiliteit, ens van die diere is ewe belangrik, indien nie belangriker nie. Kuddes se voorkoms is dikwels 'n goeie aanduiding van genetiese diversiteit. Ingeteelde diere (klein genepoel) produseer gewoonlik een fenotipe, soos bv baie donker swartwitpense, of almal met net sekere gesigmerke; daar is ook dikwels 'n groot persentasie met skewe en nou horings. Sodra mens die gene meng, kry jy van ligte tot donkerbruin diere, van donker tot ligter gesigmerke, en gewoonlik baie beter en meer simmetriese horingvorme.

My oorspronklike swartwitpenskudde was van Malawi ingevoer. Ek het meer van die Zimbabwe-bokke gehou, wat deesdae as die sogenaamde Matetsi-swartwitpense bekend staan. Ek het dus my kudde met hulle

Vervolg ➡

Moet nooit net vir lengte selekteer nie. 'n Dik basis is baie belangrik en vir my 'n goeie aanduiding van manlikheid en fertiliteit.

➤ Vervolg

vervang nadat ek in 1994 van hulle ingevoer het. Ek wou ook van die SA Letaba-gene hê en het dus een van my bulle geruil om die Letaba-gene in my kudde in te bring (ook omdat hulle vir ons plaaslike omstandighede aangepas is). Later jare het ek 'n Wes-Zambiese bul gebruik wat vir my baie mooi verse geteel het as gevolg van basterkrag. Hierdie verse was korter op die been en frisser gebou met mooi ronde agterkwarte.

Die grootste bul in die land is Piet, wat dus my volgende teiken was. Ek het vervolgens een van sy seuns, Andrew, in my kudde gebring.

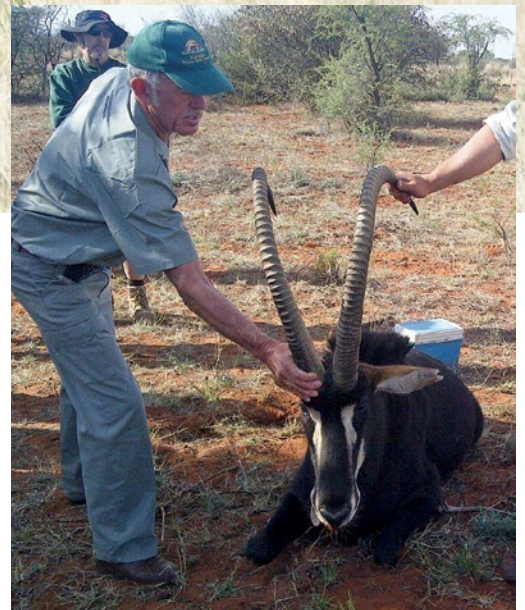
Met hierdie kombinasie van genetiese diversiteit en seleksie is van die mooiste swartwitpense in Afrika gebore, met koeie van oor die 30" as gemiddeld. Een van ons koeie, genaamd Mattanu Queen, is uit die Zimbabwe-bokke geteel en haar horings meet nou $38\frac{3}{8}$ ", wat haar seker een van die grootste koeie in Afrika maak. Die kombinasie met Andrew wat vanjaar op 48" gemeet het (punt word kwaai afgewerk) op 'n ouderdom van 6 jaar en 3 maande, laat my dink

dat ons nou die 50-plus-duimers gaan betree.

My filosofie was altyd dat hoe meer pakke kaarte jy meng, hoe meer kanse het jy om 'n *joker* te trek! Meng al die gene van dieselfde subspesie *niger niger* vir die beste resultate. Genetiese diversiteit, glo ek, is die enkele belangrikste eienskap waarna gestrewe moet word met die teel van swartwitpense (eintlik maar alle diere) ten einde die aanpasbaarheid en genetiese potensiaal te ontsluit. Sodra die diversiteit verkry is, is lynteling goed om sekere eienskappe uit te lig.

Bemerkingsfoefies van DNS

DNS in die wildbedryf het sy plek, maar dit word verkeerdelik bemark as die noodsaaklikste aspek van wildteling. Die ervaring en oog van 'n wildteler of *stockman* kan nooit deur genetika vervang word nie. Dit word meer vir bemerking uitgebuit as wat die regte doel daarvan behoort te wees, nl om ouerskap te bepaal. Dit het wel belangrik geraak om die hoë pryse te regverdig wat deesdae vir topgenetika betaal word. DNS-toetse

is ook baie behulpsaam met die bepaling van jou kudde se genetiese materiaal, wat weer belangrik is vir opteling. Dit is absoluut noodsaaklik vir differensiasie van subspesies of om hibriede (*hybrids*) te bepaal, veral waar sekere subspesies uitheems is, soos by bastergembokke en bontebokke.

Dit raak vir my effens belaglik dat sekere instansies of laboratoriums deesdae elke nuwe boer probeer ompraat om DNS-toetse op al hul bokke te laat doen en boonop rekord daarvan te hou, dagoudkalfies te vang, te merk (*tag*), DNS te neem, vader- en moederskap te bepaal, ens. Dit alles maak van 'n wildplaas en

natuurlike wildboerdery 'n dieretuin. Besluit dus versigtig of die prosedures noodsaaklik is en of dit net bemark word om sekere instansies ekonomies te bevoordeel. 'n Voorbeeld van die huidige verwarring is dat daar onlangs swartwitpensverse uit een kudde, met dieselfde pa, apart opgeveil is omdat hul DNS Tanzanies, Zambies en Matetsi toets, hoewel die kudde al vir jare saam bestuur word.

Matetsi-swartwitpense

Nog iets wat verwarring skep, is die Matetsi-swartwitpens. Enige swartwitpens wat deesdae nie Zambies, Wes-Zambies of Tanzanies is nie, is nou 'n Matetsi. Dit is nie 'n subspe- sie nie, maar 'n gebied in Zimbabwe waar daar in die verlede baie groot

swartwitpense gejag is vanweë goeie genetiese diversiteit asook hoë fosfaat en ander minerale. Die Matetsi is toe begin gebruik as bemarking van Zimbabwe se swartwitpense en nou word die naam gebruik vir enige swartwitpens wat Letaba (SA), Namibies of Zimbabwe kan wees, met beduidende genetiese diversiteitsverskille. Suid-Afrikaanse swartwitpense is van die *Hippotragus niger niger*-groepering.

Daar is Malawi-bokke (van hulle toets Tanzanies), Zambiese bokke, Zimbabwe-bokke (sg Matetsi), Nami- bië-bokke (Caprivi) en SA-bokke (Letaba-gene). Die bemarking van sekere DNS-geverifieerde bloedlyne, is om sekere kuddes van sekere boere meer werd te maak. Die dag is naby dat boere eerder gehalte-

diere met genetiese diversiteit sal wil aankoop in plaas van bemarkte bloed- lyne, soortgelyk aan wat reeds met buffelboerdery gebeur het. Eers was dit Oos-Afrika, toe Madikwe en toe Kruger; nou is dit net enige besonder- se buffel, maak nie saak watse DNS die dier het nie. In die nabye toekoms, wanneer die meeste wildboere baster- gemsbokke, swartwitpense en buffels gaan besit, gaan die eienaars van diere met die beste genetiese diver- siteit en horinglengtes, nog steeds 'n goeie mark hê omdat almal altyd be- sonderse diere met goeie gene soek. Jagters soek altyd trofeediere met groot horings, en gelukkig gaan geen jagter 'n DNS-sertifikaat vra of wonder uit watter bloedlyn sy 50"-swartwit- pens en buffel kom nie.

Bo: 33"-koeie uit die Zimbabwe-area met aantel van Andrew, 48"-seun van Piet.

Mooi wyehoringverse is die afgelope paar jaar baie in aanvaag in die mark.

Einddoel is jag, dus moet getalle bestuur (beheer) word

Te veel wildboere teel net vir getalle. Vroulike diere word versamel en manlike diere word op 'n jong ouderdom, dikwels voor hul potensiaal nog bepaal kan word, goedkoop verkoop. Wat mense nie beseef nie, is dat hulle besig is om hul eie bedryf in die voet te skiet met 'n oormaat produksie van goedkoop manlike diere; baie ouens oorlaai die mark met jong bulletjies. Bulletjies met goeie gene het so waardevol geraak dat dit die moeite werd sou wees om ekstra grond te koop en die bulle daar te laat grootword om eers vas te stel of hulle potensiaal het as goeie teeldiere alvorens hulle as jagbulle verkoop word.

Hou altyd in gedagte dat daar bv 15 manlike diere per spesie gaan wees uit 30 koeie elke jaar. Om optimale pryse te kry vir die bulle vir die teel- of jagmark, moet jy hulle darem tot op sesjarige ouderdom kan hou. Dus het jy dan 15 bulle per jaar x 6 jaar = 90 bulle. Niemand wil hul bulle onnodig voer nie, daarom moet mens grond hê vir 90 bulle x ± 8 ha / bul = 720 ha per spesie. As boere dit in ag kan neem en vroulike diere se getalle beperk tot die hoeveelheid bulle wat hulle kan grootmaak (op hul grond), hetsy vir jag- of teeldoeleindes, glo ek ons gaan vir nog baie dekades 'n volhoubare wildbedryf en wild- boerdery hê.

Die toekoms van die wildbedryf is dus in ons eie hande en die sogenaamde *bubble* sal nooit bars nie! 🐘